

Tabel: Ervaring klinische experts, gebruik complementaire behandelingen voor pijn bij kinderen met kanker

Therapie	Klinische ervaring	In welke fase van de behandeling?	Voor wie?	Type pijn ?	Voor welke klachten nog meer?	Bijwerkingen
Hypnose / geleide visualisatie	Heel goed, veel effect ¹	Alle fases, maar vergt wel aandacht en focus. Beter eenvoudige versie tijdens behandeling ¹	Kinderen met goed inbeeldingsvermogen en oud genoeg om uitleg te begrijpen ¹	Chronische pijn ¹	Algemeen welbevinden, angst, depressie, beter slapen	Geen bijwerkingen ^{1,2,5}
Massage	Heel goed, veel effect ^{1,2,5} Goed om ouders te trainen om hun kind ook in de thuis situatie te ondersteunen ² -Massagetechniek wordt aangepast op leeftijd, gevoeligheid huid en aantal bloedplaatjes ¹	Alle fases ¹	Oudere kinderen, bij jongere kinderen niet gecontra-indiceerd, maar die kiezen niet vaak massage of hebben voorkeur voor massage door ouders ¹	-Spierskelet-gerelateerde pijn, pijn bij angst en stress ¹ -Goede beloning na bewegingstherapie ¹	Algemeen welbevinden, angst, depressie, beter slapen	Geen bijwerkingen ^{1,2,5}
Ademhalings-technieken	Heel goed, veel effect ¹	Alle fases ¹	Vanaf 3-4 jaar ¹	Alle pijn ¹	Algemeen welbevinden, beter slapen	Geen bijwerkingen ¹
Yoga / Mindful bewegen	Heel goed, veel effect ¹	Alle fases, maar afhankelijk van lichamelijke conditie ¹	Vanaf 3-4 jaar ¹	-Spierskelet-gerelateerde pijn, pijn bij angst en stress ¹ -Goede toevoeging bij fysiotherapie ¹	Algemeen welbevinden, lichamelijke conditie, moeheid, depressie, versterken immuunsysteem, beter slapen	Geen bijwerkingen ^{1,2,5}
Energie therapie zoals Reiki, Healing Touch	Heel goed, veel effect ^{1,5}	Alle fases ¹	-Kinderen die niet aangeraakt willen worden, kinderen met een gevoelige huid, kinderen met laag aantal bloedplaatjes, kinderen die te jong zijn om deel te nemen aan cognitieve behandelingen, kinderen die een andere taal spreken ¹ -Reiki komt niet altijd overeen met de overtuiging van ouders. Dus dan wordt er	Alle pijn, m.n. pijn bij angst en stress of existentiële pijn ^{1,5}	Algemeen welbevinden, angst en depressie, beter slapen	Geen bijwerkingen ^{1,5}

Therapie	Klinische ervaring	In welke fase van de behandeling?	Voor wie?	Type pijn ?	Voor welke klachten nog meer?	Bijwerkingen
			ook niet voor gekozen ¹			
Muziek therapie	Heel goed, veel effect ¹	Alle fases ¹	Alle kinderen ¹	Alle pijn, m.n. procedurele pijn ¹	Algemeen welbevinden	Geen bijwerkingen ^{1,2}
Acupunctuur/ acupressuur	Wisselende ervaring Van weinig effect ¹ tot ervaring met goede effecten ^{2,5} -Goed om ouders tijdens de behandeling met acupunctuur, acupressuur te leren om thuis zelf toe te passen ² -Technieken met naalden lijken effectiever dan technieken zonder naalden ¹	Voorkeur na de behandeling als bloedcellenaantal weer hersteld is. Wel kunnen tijdens de behandeling technieken zonder naalden gebruikt worden (met lasers of magneten) ¹	-Oudere kinderen ¹ -Oudere kinderen, of juist bij baby's. Bij kinderen ertussen qua leeftijd acupunctuur met laser ⁵ -bij kinderen met angst voor naalden: acupressuur ⁶	-Chronische pijn ^{1,5} en co-morbiditeit, met andere orgaanziekten en een complexer klachtenbeeld ⁵ -Neuropathische pijn ⁶	Algemeen welbevinden, angst, beter slapen, en bij aanhoudende misselijkheid	-Geen bijwerkingen ^{1,5} -Veilig toe te passen, ook bij lage bloedplaatjes ²
Aromatherapie	Heel goed, veel effect ^{1,2} -Ondersteunend en erg effectief bij massage (bv bij perifere neuropathie) of energie therapieën ¹ -Goed om ouders te leren om ook thuis aromatherapie toe te passen ²	Alle fases ¹	Kinderen boven 2 jaar of boven 20 kg ¹	Ondersteunend bij existentiële pijn, angst en stress ¹	Algemeen welbevinden, angst, beter slapen en misselijkheid	Geen bijwerkingen ^{1,2,5}
Biofeedback	Heel goed, veel effect ¹	Alle fases, maar vergt wel aandacht en focus. Beter eenvoudige versie tijdens behandeling ¹	-Vanaf ongeveer 4 jaar, oud genoeg om e.e.a. te begrijpen ¹ -Eenvoudige vormen werken het best (voor oudere kinderen: hearth math en voor jongere kinderen de bio-dot, die van kleur verandert naarmate ze meer ontspannen worden) ¹	Aan angst gerelateerde pijn ¹	Angst en stress, misselijkheid	Geen bijwerkingen ¹

Therapie	Klinische ervaring	In welke fase van de behandeling?	Voor wie?	Type pijn ?	Voor welke klachten nog meer?	Bijwerkingen
Antroposofie zoals ritmische massage, etherische oliën, euritmie, kunstzinnige therapie en muziektherapie	Goede ervaring, m.n. met uitwendige therapieën ^{3,4,6}	Gedurende de hele behandeling, start zo vroeg mogelijk ^{3,4}	Alle kinderen ^{3,4} M.n. goede ervaring met adolescenten ⁶	Alle typen pijn, maar niet effectief bij mucositis ^{3,4}	Algemeen welbevinden, immuunsysteem versterken -Euritmitherapie bij lichamelijke conditie en vermoeidheid	Geen bijwerkingen ^{3,4}

1. Megan Voss, DNP, RN, verpleegkundig specialist kinderoncologie, expertise integrative medicine, University of Minnesota Masonic Children's Hospital, VS
2. Kara Kelly, kinderoncoloog, expertise: integratieve kinderoncologie. Columbia University Medical Center, VS
3. Georg J. Seifert, Prof. Dr. Med, kinderoncoloog, Charité – Universiteit Berlijn, Duitsland
4. Alfred Längler, PhD, MD, kinderoncoloog, Gemeinschaftskrankenhaus Witten-Herdecke, Duitsland
5. Hsing Jou, Associate Professor of Pediatrics, pediatric integrative medicine, Stollery Children's Hospital in Edmonton, Alberta, Canada
6. Emanuela Portalupi, MD, oncoloog, ARESMA, Milaan, Italië

Verdere ervaringen:

-Integratieve kinderoncologie is een relatief nieuw veld, er zijn wereldwijd nog maar weinig kinderoncologen met veel ervaring op het gebied van CAM.

-Uit onderzoek van Kara Kelly wordt CAM het meest ingezet voor pijn (56%), gevolgd voor misselijkheid (51%) en derde klacht is gebrek aan energie (41%) (publicatie onder submitie)

-Ervaring met verschillende integrale kinderoncologie programma's:

- Kara Kelly: Programma met keuze uit verschillende CAM: acupunctuur, acupressuur, massage, geleide visualisatie, aromatherapie, (voet)-reflextherapie en voedingsadviezen. Goede ervaring mee!

- Hsing Jou: Integrative medicine programma voor kinderen met pijn: bestaat uit acupunctuur, reiki en massage (met uitwendig toegepaste oliën). Wat ze toepassen wordt individueel bepaald.
- Megan Voss: Ouders en kinderen krijgen in het ziekenhuis in Minneapolis trainingen aangeboden om de CAM technieken zelf te leren. Ouders worden b.v. getraind in een massage techniek, Reiki, of in mindful bewegen, waarin ze op 4 niveaus bepaalde yoga-oefeningen leren die ze samen met de kinderen kunnen doen. Deze training bevat ook geleide visualisatie-oefeningen. Voor aromatherapie zijn er schriftelijke folders waarin precies staat welke oliën op welke wijze voor welke klachten en in welke dosering kunnen worden toegepast in de thuissituatie.

-Er lijkt niet één specifieke vorm van CAM die bij alle kinderen met een bepaalde klacht even goed werkt. Welke vorm van CAM wordt ingezet bij welke klacht is erg afhankelijk van de situatie, de ervaring/kennis van de CAM behandelaar, de context en de voorkeur van de ouders en het kind. Bij sommige kinderen werkt massage het best, bij andere acupunctuur en bij andere weer Reiki.

-Alle experts vinden de benoemde CAM vormen veilig

-Reguliere behandelingen lijken beter te werken als eerst een complementaire behandeling is ingezet⁵. Bij de start van het Integrative medicine programma van Hsing Jou werden weinig kinderen doorverwezen, totdat zorgprofessionals erachter kwamen dat ze veel meer met kinderen konden bereiken als ze eerst CAM hadden gehad. Bijv. als kinderen beter konden ontspannen, werden ze beter motiveerbaar om bijv. bij fysiotherapie bepaalde bewegingsoefeningen te doen.

-Onderzoek doen naar CAM bij kinderen met kanker is erg moeilijk. Ten eerste zijn er weinig kinderen die mee kunnen doen in een onderzoek, is er is grote diversiteit in leeftijd, vormen van kanker en vaak wordt het als niet ethisch gezien om kinderen te randomiseren¹. Ten tweede is de effectiviteit van bepaalde CAM vormen erg individueel bepaald en zijn de huidige onderzoeksmethoden daar niet goed op ingesteld.¹

-Aanbeveling: Praktisch handboek over CAM toepassing bij kankerpatiënten (zowel geschikt voor volwassenen, als voor ouders van kinderen met kanker): “Integrative Strategies for Cancer”, door Kara Kelly en Elena Ladas. Georganiseerd op klacht. Ook voorbeelden van CAM toepassing bij kinderen. Waar mogelijk referenties naar de wetenschappelijke literatuur, maar adviezen zijn m.n. gebaseerd op klinische ervaring die tot stand zijn gekomen d.m.v. een consensus procedure van experts (kinderoncologen/verpleegkundige).